

zájában száműzött”, Isteni színjátékot fordító költőnek mit jelentett a két Dánte-szonett. Meg hogy a kései — és bizony törékeny — szerelmi boldogság „kettes csendjétől” mit jelentett megtenni az utat az emberek életéig. Vagy hogy miként vált a *míves költő* számára a gondolat fontosabbá a formánál. Hogy vetkezte le — Radnóttival szólva — a lélek díszzeit. Miközben — mondja Rába — „a róla alkotott tévhitek közül a legmakacsabb, hogy apolitikus ember, elefántcsonttoronyba húzódó költő volt”. Ezzel szemben — világosít fel a monográfus —, „csak a húszas években mintegy harminc politikai verset írt, és valamennyi a tagadás, vagy a semmi-bevévés hangján ellenzéki.” Kezdvé a *Petőfi koszorúival*. Aztán *A jobbak elmaradnak*. És — igenis — az a *Csonka-Magyarország*, amelynek — szövegéből ez egészen egyértelmű — nincs köze sem a hivatalos és nem hivatalos irredentizmushoz, sem bárminő sovínizmushoz, hanem harcias szembeszállás minden ilyen irányzattal. De — akár Babits többi, Trianont illető megnyilatkozásainak —, köze van az erkölcshez, az igazságossághoz, annak kanti értelmében. S idetartozik a Rába által sokrétűen bemutatott *Hazám* is. És minő korrall szembeszállást jelentett a Móricznak ajánlott *A gyémántszórá asszony*. S milyen ellenállást *A gazda bekeríti házáat*. — Mindezek Rába sokatmondó példái.

S azok a versek is, amelyek „a félig expresszionista városélmény”-szimbólummal, az utca költeményeivel szemben Esztergom korántsem mindig idilli nyugalmát jelentették. És amelyek az ottani verses naplók műfajával vezetnek, tárgyiasulva, mások meg közvetlenül a lélekről szólva tovább, a hit, a szépség, a testi-lelki szenvedés, majd a halál ösvényeihez.

Mindezt csakúgy nem követhetjük részleteiben nyomon, mint a „lelkiismeret-vizsgálat költészetének” — így nevezi Rába a legérettebb versek világát — megannyi hajtását. Jelezzük csupán a *Holt próféta a hegyen* eddig ismeretlen politikai aktualitással párosult rezignáltságát; *A vetkező lelkek* örök babitsi problematikáját; a *Mint különös hírmondó...* távoli Zarathustra-üzenetét; az *Olyan az életünk, mint öregek szeme*, a *Botozgató* és *Az Isten és ördög* bemutatását (az utóbbit Gorkij által parafrázált Dosztojevszkij-párhuzammal!); s az *Ősz és tavasz között* meg a *Balázsolás* érzékeny elemzését. És *Jónás könyvének* — Rába György adta — fő summázatát; amely „A valódi szerepével viaskodó próféta küzdelme, mint szerkezeti elem, és a harc eldőlte Jónás lelkében mint a mű erkölcsi tanulsága Babits régebbi, ismert kettősségének aktualizált megoldása”.

*

Végezetül a könyvhöz egyetlen utólagos eligazítás. Szerzője irodalomtörténész, méghozzá a legfelkészültebbek közül való. Ám egyben költő is. Minden verset képes — túl lenyűgöző poétikai műveltségén — belülről látni, felbontani és újraépíteni. Empátiája kivételes. Lehet ezért őt az irodalomtörténészek céhében „tiszteletlen versenytársnak” tekinteni. Ám aki Babitsot szereti, az a szerzőnek tudása, szorgalma mellett, tudósi tisztességéért, tárgya iránti költői-emberi azonosulásáért tartozik köszönettel. (*Gondolat*.)

MELCZER TIBOR

Babits Mihály tanulóévei

BELIA GYÖRGY POSZTUMUSZ MONOGRÁFIÁJA

Nem kis fanyalgással szokás manapság kézbe venni az életrajzot, a pályaképet, tudományos életünk értékrendjében valahol a sokadik helyen szerepel ez a lenézett, megvetendő „műfaj”. Noha olyanok művelték előttünk, mint Gyulai, Illyés vagy Hatvany. Csúcsoakat jelente-

nek ők ma is, mércét és sarkalló igényt. Szerencsére mindig akad olyan, aki a fanatikuskok elszántságával vállalkozik a filológiai aprómunkára. Csodákat persze nem várhatunk a biográfától. Az életrajz köznapi adatait tárja föl, a tehetség érlelődési és érvényesülési folyamatát rögzíti, de nem ad választ a műalkotás igazi nagy kérdéseire. Megelégszik az élmények, sorsformáló mozzanatok számbavételével. Adja a megbízható alapot, amely nélkül — bármilyen módszer hívei vagyunk — könnyen vakvágányra juthatunk. A *Babits—Juhász—Kosztolányi levelezésétől* (1959) a *Beszélgetőfüzetek* (1980) sajtó alá rendezéséig Belia György számtalanszor bizonyította vérbeli filológusra valló kutatószenvédelmét. A centenáriumba megjelent *Babits Mihály tanulóévei* egy nagy monográfia első része, mely sololdalúan dokumentálva mutatja be a családot (a Babitsokat és a Kelemeneket), a szekszárdi otthon, megrajzolja a kisgyermek, az elemista, a gimnazista portréját, fölterképezi az egyetemi évek, majd a bajai gyakorlóév eseményeit. A nem szakmabeli olvasó mindazt megtalálja ebben a könyvben, ami Babitsról — születésétől 1906-ig — számára fontos lehet. A jegyzetek pedig a bővebb ismeretekre igényt tartókat kalauzolják.

Joggal emelte ki Hatvany Lajos a „tudós alaposságát” és az „esztéta megérzését”, amikor Ady-könyvében köszönetet mondott a tanácsaival őt segítő Belia Györgynek. E két lényeges vonás együttesének tulajdonítható most is, hogy a tudományos munkát a belletrisztika érdekességével olvashatjuk. Ezt hangsúlyozza a fülszöveg is, amikor „izgalmas regényt” emleget. Igaz, Belia olyan mintafilológus, olyan biográfus, aki szépíróként is megállná a helyét. Írói szemmel tudja nézni az ember, a jellem kibontakozását, találó képet ad Babits városairól, a korabeli Szekszárdról, Pécsről, Budapestről és Bajáról, érzeke van a portréhoz, családtagokat, iskolatársakat, tanárokat jellemez hűen, pontosan. De a tudós attitűdjét nem váltja föl a művésze. Belia könyve tehát nem regény, a szerző a szépírói ábrázolás eszközeivel nem él. Arra viszont ügyel, hogy ne vesszen el a mikrotények áradatában. Nem akarja, hogy öncélú nyomozássá váljon a kutatás. Hatalmas anyagismeretéből csak azt tartja meg, ami a Babits-oeuvre értelmezése szempontjából jelentős lehet. Babits fejlődésének útját követi a kezdetektől a teljes személyiség kialakulásáig, s az otthonról hozott, majd a tanulóévek során elmélyülő szellemiségre, műveltségre, a viselkedési normák, a gondolkodásmód jellegzetességeire éppúgy figyel, mint az életút adataira.

Rendkívül izgalmas az is, ahogy Belia a műveket szembesíti az életrajz tényeivel. Ekkor döbbenünk rá, hogy élet és mű kapcsolata Babitsnál milyen elválaszthatatlanul szoros. Babits „... az élettől nem is zárkózott el olyannyira, ahogyan — különösen akkoriban alkotott lírájában — programszerűen vallotta. A Babits-életmű napló és emlékirat, s ez akkor mutatkozik meg igazán, amikor szépprózát ír: saját életének és az őt környező valóságnak egy-egy mozzanata csaknem minden novellájában, regényében benne van — sokszor változtatás nélkül vagy alig stilizálva. Költészetére ez csak részben és másképpen igaz: ifjúkori lírája kisebb mértékben esemény- és élménynapló, nagyjából olvasmánynapló, szellemi térkép.” Az életrajz — most már soha el nem készül — további részeiben Belia bizonyára kiegészítette volna imént idézett megállapítását. A húszas évektől ugyanis — miként Rába György írja — Babits líráját „a körülötte zajló eseményekkel szorosabb összefüggésben kell értelmeznünk, már csak azért is, mert kedélye rendkívüli ingamozgással követi a külvilág erőszakos ráhatását.” Eddig sem volt titok, hogy a *Timár Virgil fia*, a *Halálfi* vagy a *Hatholdas rózsakert* alakjai mögött valóságos személyek vannak. Belia most teljessé tette a Babits-próza életrajzi háttéréről alkotott képünket. A pécsi és bajai emlékek a *Timár Virgil fiában* jelennek meg, Timár figurája mögött bajai tanártársa, Dombi Márk rejtőzik. A *Halálfi* főalakjainak mintái — többek között — a Babits és a Kelemen család tagjai között keresendők. Babits jellemvonásai is föl-föl-tűnnek: a *Halálfi*ban Sátorfy Imrus, a *Hatholdas rózsakert*ben a „chaplíni hős” (Illés Endre szavai), Gruber Franci az író alteregója. S a példákat hosszan sorolhatnánk tovább. Persze egyik esetben sem kulcsregényről van szó, a művek mondanivalója úgy is világos, ha nem ismerünk rá a szereplők és a helyzetek mintáira. A Babits-szakirodalomban ez a felfogás régóta jelen van, Németh László már Rédey Tivadar kritikai dolgozatairól szólva kiemelte: a szerző a

Halálfiat „jónak látja élesen szigetelni ki a kulcsregények közül. Mihelyt egy tény vagy élmény igazi műalkotás levegőjébe kerül, elvesztette életbeli állampolgárságát.” Ez azonban nem jelenti azt, hogy ezzel az „életbeli állampolgársággal” nem kell foglalkoznunk. Azzal, hogy egy életrajzi mozzanat a műbe kerül, megszűnik pusztán biográfiai üzenet lenni. Ám a tudománynak kötelessége kimutatni azokat a szálakat, melyek élmény és mű között szövődtek. A regényalakok lelki élete, eszmevilága, mentalitása nem véletlenül úgy jelenik meg a műben, ahogyan — ezt látta, tapasztalta az író a maga életében, ezeket az élményeket sűrítette regénnyé.

Belia jórészt önálló kutatásaira támaszkodott, de fölhasználta mások mikrofilológiai adatközléseit. Hihetetlen mennyiségű dokumentumot nézett át, levelek, vallomások, visszaemlékezések sokaságára hivatkozik. Az önéletrajzokból, a költővel készült interjúkból is bőven merít. 1920-ban például Szabó Lőrinc egy pepitafedeles füzetbe gyorsírásal jegyezte le Babits emlékezéseit a gyermekkorról. Belia azonban még a költő memóriáját is ellenőrzi. Sorra veszi például a kisgyermek olvasmányait, s néhányról bebizonyítja, hogy egyiket-másikat aligha olvashatta pesti elemistaként, mert azok akkor még nem jelentek meg magyarul. Rendkívül tanulságos a deákos műveltségű, múltjára büszke nemesi család, a kisfiút körülvevő „asszonyi környezet” légkörének az érzékeltetése. A félnkség, szeszélyesség, ügyetlenség és szórakozottság anyai örökség Babitsnál, de a családban is sok minden ragadt rá ebből. Félteve őrzött, zárt kisvilágban nevelt gyermek, s jellemző, hogy semmit sem ismert a *Puszták népe* világából, pedig a fölnevelő táj ugyanaz volt. (1936-ban, Illyés könyvének olvasásakor döbben rá Babits erre a tájékozatlanságra.) Amit Belia a pécsi cisztercita gimnázium életéről, a régi retorikai és poétikai osztályok hagyományából eredő hangsúlyos stilisztikai-esztétikai oktatásról előad, szintén hézagpótló. Itt keresendők Babits „új versgrammatikájának”, de felnőtt kori „hozzáéneklés” versmondásának előzményei is. Változatlanul homályos pontjai vannak Babits érettségi utáni pályaválasztásának. Miért hagyta ott két hónap elteltével a jogot? A család literátus hagyományai terelték a bölcsészet felé? De hát Babits ezzel a hirtelen fordulattal társadalmi és nem utolsósorban családi „ódiumát” vállalta annak, hogy nem „úri” foglalkozást választ. Babits egyetemi éveinek tárgyalásánál Belia olyan munkákra is támaszkodhatott, mint Grezsa Ferenc vagy Kiss Ferenc füzete (*Juhász Gyula egyetemi évei 1902—1906*, illetve *A beérkezés küszöbén*. Babits, Juhász és Kosztolányi ifjúkori barátsága). De Belia itt is sok újdonsággal állt elő. Nem elégedett meg a pesti egyetem előnytelen konzervativizmusának és előnyös liberalizmusának jellemzésével vagy a közismert Négyesy-szeminárium bemutatásával. Kibontja Bodnár Zsigmond „korai magyar szellemtörténetének” Babitsra gyakorolt hatását, leckekönyvet bűvárol, s föltérképezi a fiatalember érdeklődési körének változásait, közli *L'art pour l'art* című kollokviumi dolgozatát. A gimnazista és az egyetemista gyenge versezetei is szép számmal olvashatók. Az 1905—1906-os bajai gyakorlóév eseményeinek leírásánál Belia hangsúlyozza azt az elszigeteltséget és elbizonytalanodást, ami a végzés után szétszóródó pesti csoport szinte minden tagjára érvényes. A Négyesy-szeminárium szellemi pezsgése után Babits is túl nagy törésnek érezte az unalmas kisvárost.

Ennek az életrajznak néhány fejezetét majdnem három évtizeddel ezelőtt írta Belia György. Természetesen ezeket is átdolgozta, s a kiegészítéssel nem sokkal halála előtt készült el. Illés Endre írja: „A férfikor nagy győzelme egy ilyen nagyívű munka. Még befejezhette első részét, éppen befejezhette — de folytatása nincs többé.” (*Szépirodalmi*.)

OLASZ SÁNDOR